

פחד שמשון גדול עליהם גם במותו. רק המשפחה משתתפת בקבורתו ולא העם הפוחד לחלק כבוד לאיש שהרבה חללי פלישתים פן יתנקמו בהם, הדבר שמשון ביקש למנוע כל ימי חייו. המחנך ידאג שבסיום הפרשה הגדולה הזו תהיה הכיתה מלאה צער על הצדיק שאבד. יש להטיל על הילדים לכתוב חיבור מתוך מגמה זו, להרחיק מלבם כל מחשבות זלזול בשמשון.

פרקים יז-יח פסל מיכה

נושא ראשון: ענינים פרטיים לאחר התיאורים הכלליים

המחנך: נחזור על דבר שכבר למדנוהו בחלקו כמה פעמים. מאורעות של כמה שנים מתוארים בספר שופטים? האם אתם זוכרים את סיכום השנים הכולל שלמדנו באחרונה?

תלמיד: עד ימי יפתח היה 300 שנה.

המחנך: נכון, ומאז כמה שנים עברו?

עיינו יפה בספר וראו היכן נזכרו מספרי שנים לאחר מה שנאמר על שלש מאות השנה. ראשית כל, נא למצוא את הפרק ואת הפסוק שכתוב בו על 300 השנה?

תלמיד: על 300 השנה כתוב בפרק יא פסוק כו.

המחנך: נכון והיכן כתובים עוד תאריכים. מצאו אותם ואכתוב על הלוח.

תלמידים מוצאים:

בפרק יב ז כתוב: יפתח שפט את ישראל	6 שנים
בפרק יב ט כתוב: אבצן שפט את ישראל	7 שנים
בפרק יב יא כתוב: אילון שפט את ישראל	10 שנים
בפרק יב יד כתוב: עבדון שפט את ישראל	8 שנים
שמשון שפט את ישראל	20 שנים

—
ס"ה 51 שנים

אם כן, מקיף ספר שופטים כ- 350 שנה. (תמיד יש לקחת בחשבון ששנה אחת נמנית לשנים, כל שופט מת באמצע השנה והקטע של השנה שחי בה נמנית לו כשנה והקטע השני לבא אחריו. זה הוא מה שנקרא בשם "שנים מקוטעות").

תלמיד: מצאתי עוד מספר של שנים. בפרק יג פסוק א. כתוב שבני ישראל היו תחת ידי פלישתים 40 שנה.

המחנך: אתה צודק. אבל שנים אלו כלולות לפי "סדר עולם" בימי השופטים הנזכרים שבימיהם היתה יד פלישתים תקיפה על ישראל והם שילמו להם מיסים.

על תקופה ארוכה כזאת נכתב רק ספר אחד, מפני שכתוב רק על דברים מעטים שקרו בימים אלו. בסוף ספר שופטים נכתבו פרקים אחדים על ענינים פרטיים שאירעו בתקופה זו. הפרט הראשון הוא עניין פסל מיכה שכתוב בפרקים יז-יח.

נקרא פרק יז ונראה במה הוא שונה מן הפרקים שלפניו.

לאחר שיקראו בכיתה את הפרק ויבארו אותו ישובו אליו כדי לבארו מבחינה מחשבתית רעיונית. המטרה העיקרית בשיחה זו היא להביא את התלמידים להבנת הדרך המיוחדת של הנביאים בתיאור תקלות בחיי ישראל.

נושא שני: יחסיות חטאי ישראל

כל חטא קל בישראל – נחשב לחמור מאד

עם ישראל נבדל מכל העמים בדברים רבים, מהם לזכותו ומהם לחובתו. אחד הדברים הקשים לחובתו הוא, שכל חטא קל שלהם נחשב לחמור מאד. זה כלל בכל העולם כולו, גם בכיתה שלנו. תלמיד בעל כשרונות טובים, אם איננו שוקד כהלכה על לימודיו כועסים עליו הרבה יותר מאשר על תלמיד בעל כשרונות מעטים. גם האיש שאיננו כל כך טוב מטיבעו חייב להיות טוב. על האיש הטוב החובה היא גדולה ביותר.

חובתנו לעשות כל דבר טוב - עוד יותר טוב, להשביחו ולהגדילו. עם ישראל מוכשר להימנע מחטאים, על כן, אם הוא חוטא זה מאד מגונה. בספרי הנביאים נלמד דברים חמורים מאד על ישראל. הנביא בשם ה' זועק, מגנה ומעליב את ישראל על שהם אינם קדושים וטהורים כראוי, על שגם הם נכשלים בחטאים כמו העמים האחרים. אבל ברוב המקומות גם בזמן שישראל עשו כמעשי הגויים, לא היו דומים להם לגמרי. זו היתה טעות במסגרת עם ישראל. או במלים אחרות: יחסי למה שהם מוכשרים לעשות.

שימו לב: בפרק זה נזכר שמיכה עשה פסל. האם כתוב מה היה שם הפסל?

תלמיד: האם היו שמות לפסלים?

תלמיד שני: בודאי, למדנו בספר שופטים על בעל ועל עשתרות ועוד שמות של האלילים.

המחנך: נכון מאד. ומה היה שם הפסל הזה?

תלמיד: לא כתוב בספר.

המחנך: נכון מאד, לא כתוב מפני שלא היה לו שם! מיכה עבד לה' כמו כל ישראל, אלא שעשה לפי בקשת אמו איזה פסל לקשט את הבית או למזכרת נס כל שהוא. אין הנביא מאריך בזה, כי זה משתמע מפשטות הכתוב אם לא נכתב שמו של הפסל אות הוא שלא היה לו שם. למעשה, היו אנשים שטעו בפסל הזה וחשבו אותו לאליל, אף שמיכה לא חשב כן. גם היום יש פסלים רבים לאנשים רבים. בגויים בפרט באסיה יש רבים שגם מאמינים בהם. אז האמינו בפסלים כל בני האדם מחוץ לעם ישראל, שהיה עם קטן, על כן, טעו בכך גם אנשים מבני ישראל.

משום כך צריכים היו לשבור את הפסל הזה למנוע טעות מטועים.

בכל זאת לא שברוהו. למה? עיינו בספר.

תלמיד: מפני שלא היה מלך בישראל.

המחנך: כן, כך כתוב בספר, אבל עלינו להבין את הדבר. כפי שלמדנו עוד בתחילת הספר, היו תמיד שופטים ושוטרים בישראל. למה הם לא אמרו לשבור את הפסל?

תלמיד: והלא היו גם שופטים ראשיים במשך רוב הזמן.

המחנך: נכון, אמנם בזמן שהפסל הזה נעשה בתחילה, לא היה שופט כי זה היה בימים שבין יהושע לעתניאל בן קנז.

תלמיד: ולמה זה כתוב בסוף הספר?

המחנך: מפני שבתחילה נכתבו כל תולדות השופטים בדרך כלל. עתה כתב שמואל כמה דברים פרטיים, ולא רצה להכניס זאת באמצע תולדות השופטים. אבל אחר כך היו שופטים רבים שידעו על קיום הפסל, בכל זאת לא שלחו לשבור אותו.

תלמיד: השופטים הלוא היו צדיקים, למה הם לא שלחו לשבור את הפסל?

המחנך: זה מה שכיוון שמואל הנביא כאשר כתב: "בימים ההם אין מלך בישראל".

עליכם לזכור דבר חשוב מאד בסדר חיי ישראל. בשני דרכים יכולים בית דין להעניש ולהנהיג:

א. בדיני התורה שאינם משתנים והם נצחיים, אבל הם קשורים לפרטים ותנאים רבים ומעטים המקרים שבהם אפשר להעניש למעשה.

ב. בדיני מלכות שיכולים להשתנות תמיד, מפני שהם לצרכי השעה. את הפסל של מיכה לא יכולים היו לשבור לפי דיני תורה, כי לא היה לו שם של עבודה זרה. אמנם, אפשר היה לקבוע חוק לשבור גם פסלים כאלה אבל השופטים שפטו רק לפי דיני תורה ולא קבעו דיני שעה מיוחדים.

תלמיד: למה, והלא השאירו פסלים?

המחנך: אמרתי כבר שעל פי דין תורה לא היה הפסל אסור, כי לא נקרא עליו שם של עבודה זרה. השופטים לא חפצו להשתמש בדינים מיוחדים, אף כי גם הם יכלו לקבוע חוקים זמניים. אבל הם העדיפו לא לעשות כן. דיני מלכות נקבעים לפי דעת בני אדם, ובני האדם טועים מאד פעמים רבות. אמנם, לפעמים הכרחי להשתמש גם בדינים כאלה וזה אחד מחובות המלכות המדינה, אבל באין מלוכה לא משתמשים בהם. גם היום אין רבני ישראל משתמשים בדרך כלל בדינים מסוג זה, אלא בדיני תורה. אכן, היום יש כבר הרבה סייגים ותקנות שהתקינו חכמים שינהגו לדורות כדי למנוע מכשולים, אבל בתקופה הראשונה היתה השאיפה שהאדם עצמו ישגיח על עצמו במסגרת דיני התורה ולימודה המקדשים ומעלים את האדם.

תלמיד: אבל הלא בגלל זה נשאר הפסל?

המחנך: אכן, זה היה קצת משגה, אבל כנראה לא חפצו השופטים לעשות דברים היוצאים מן הכלל. הם רצו שהעם ילמד להיות טוב מעצמו ועל פי דיני תורה ולא רצו להכריחו על פי תקנות מיוחדות. השימוש בלחץ לא תמיד מועיל ואכן בדרך כלל עשו כל בני ישראל את הישר, אף כי לפי שיקול דעת עצמם, כמו שכתוב: "איש הישר בעיניו יעשה" [ועוד נדבר על כך להלן בענין פלגש בגבעה, שבה כן היתה תגובה].

פרק יח

בני דן

המחנך: בפרק יח נכתב על תקלה נוספת שנגרמה בגלל העובדה שבימי השופטים לא היו תקנות מיוחדות, מחוץ לדיני התורה וגם לא הנהגה מלכותית אשר כוללת את כל פרטי החיים. שבט דן נשאר אחרון בגורלות בזמן חלוקת הארץ (יהושע יט מ). זו היתה נחלה קטנה שנשארה לאחר חלוקת הארץ לשאר השבטים. אמנם, הם לא קופחו כלל וכלל לפי האמת, אף כי הם אולי לא ידעו להעריך את הערך הגדול של נחלתם. אדמתם היתה טובה מאד, בשטח הנמצא היום בסביבת יפו ותל אביב ובדרך לירושלים, שהוא החלק היקר ביותר של הארץ. אבל שם ישבו גם הפלישתים, שבני ישראל לא נלחמו בהם בגלל זכר הברית הקדומה. על כן, היו אנשים בשבט זה שלא היו מרוצים מנחלתם.

אנו נקרא את הפרק הזה ונבאר את המלים ואז נראה: האם היו אנשים אלה רבים? נקרא תחילה עד פסוק יב. ונראה כמה היו אנשי החיל שבתוכם.

תלמיד: הם היו רק שש מאות איש, כמו שנאמר בפסוק יא.

המחנך: נכון. בני דן היו רבים ולכולם היתה נחלה. רק מעטים לא מצאו סיפוק בנחלתם. אילו היה מלך בישראל אי אפשר היה שאנשים אלה יצאו מעצמם למלחמה לחפש להם ארץ נוספת. אבל השופטים לא טיפלו בענינים כאלו והעם עשה על דעת עצמו. כאמור, בדרך כלל עשו את הישר.

תלמיד: זה מאד לא טוב. השופטים היו אנשים חכמים. אם כן, למה הם לא חקקו חוקים שימנעו מן האנשים לעשות על דעת עצמם?

המחנך: תמיד חשבו שהנה בדור זה כבר יקימו מלך, כמו שנצטוו בתורה. לכן לא חקקו חוקי מלכות, אלא השגישו על קיום חוקי התורה. בינתיים לא נמצא האיש המתאים למלוכה וחץ מזה: מלך בתחילה צריכים להמליך על פי נביא ונביא לא בא לומר שצריכים להמליך מלך. כאמור, גם קשה מאד לחקוק חוקי מלכות צודקים בהחלט, שיהיו גם לטובת העם וגם לטובת הארץ ויכוונו לאמת. עדיף היה כי העם יתרגל לחיות על פי התורה גם ללא סייגים וחוקים מיוחדים. קדושת דינים אלו היתה יכולה להביא את העם לשיא הדרוש, אילו לא היו פרצות. והנה בני דן בלכתם לחפש להם ארץ חדשה באו לבית מיכה, שהיה מכניס אורחים וכל מי שעבר בדרך סר אליו.

תלמיד: אם כן, הוא היה איש צדיק.

המחנך: הוא היה איש טוב, אבל לא זהיר ביותר, קל דעת, ראיתם שהוא גנב כסף מאמו והסכים להכניס פסל לביתו. תמיד יש בני אדם שהם חצי טובים וחצי לא טובים.

נמשיך לקרוא בספר ונתבונן במה שכתוב עוד בפרשה זו.

תלמיד: אני חושב שמיכה היה עובד אלילים ממש, ככה כתוב בפסוק כד. מיכה אומר על הפסל "אלהי אשר עשיתי".

המחנך: כן, הביטוי הזה משונה הוא. בכל זאת, דעת כל המפרשים שהפסל לא היה עבודה זרה ממש, ולא היה לו שום שם של עבודה זרה. את דברי מיכה כאן יש להבין באחד משני אופנים: א. הוא אמר שזו עבודה זרה, כדי שבני דן ישליכו זאת, כי לא היו עובדי עבודה זרה וחפצו אך להעמיד אותו לקישוט במקום מגורם החדש. ב. אלו לא דברי מיכה ממש, אלא דברי לעג של הנביא למיכה הנאבק למען פיסלו, כי אכן גם עובד אלילים אמיתי לא ידבר על אלילו בצורה חסרת כבוד כעין זו באומרו שהוא אך מעשי ידיו.

תלמיד: אבל בני דן נראים כאנשים רעים מאד.

המחנך: כן. אנשים רעים נמצאים תמיד אף בעם ישראל. ראו נא בפסוק ב מה אומר עליהם הנביא, איזה סוג אנשים היו? מה פירוש המלה "מקצותם"?

(למחנך: ראה בדעת סופרים על פי סדר עולם שהכוונה היא: אנשים בלתי חשובים מהירודים בעם) כאלה היו אמנם שש מאות, זה הרבה, אבל בני דן היו אז אולי יותר ממאה אלף, כי גם במדבר הם היו רבים.

תלמיד: האם נשאר הפסל בדין גם לאחר שהמליכו מלך?

המחנך: לא. הוא היה שם כל ימי משכן שילה, היינו, עד ימי שמואל ושאל, המלך הראשון. הם חוקקו חוקים מיוחדים לבער מן הארץ גם דברים שלא היו עבודה זרה ממש. בשמואל נאמר כי ציוה "הסירו את אלהי הנכר מתוכם" (שמו"א ז ג) והכוונה היתה גם לפסלים שלא עבדו להם (ראה דעת סופרים שם). שאל הכרית את האובות ואת הידעוני מן הארץ (שם כח ט) בודאי על פי תקנות מיוחדות.

תלמיד: בפסוק ל כתוב שהפסל היה עד שגלו ישראל.

המחנך: בפסוק ל מדובר על הכהן יונתן ובניו. הם נשארו שם עד יום גלות הארץ בימי סנחריב, אבל הפסל עצמו נתקיים רק עד לאחר ימי שילה, גם זה זמן רב, כי כפי שנלמד בספר שמואל תראו ששילה חרבה רק לאחר שהמשכן עמד 369 שנים. אבל כל זה היה כמבואר, מפני שלא היה לפסל שום שם של עבודה זרה ולא היה על פי דין כעבודה זרה. הוא היה רק מכשול, שאפשר היה לבערו אך לפי תקנות מיוחדות.

פרק יט נושא ראשון: פסוקים א-יד

הלוי הנודד ופילגשו

כדי להקל על התלמידים הבנת פרשה מסובכת זו, יקדים המחנך לספר בעל פה תוכן כל חלק וחלק מפרשה זו וייענה לויכוח רק לפי דרישת התלמידים (שלא כמו בנושאים אחרים שאין להשתמט משאלת תלמידים ויש לעורר את מחשבתם. אבל בענינים הנוגעים לעניני תאוות בשרים קשה להאריך).

תחילה ימסור תמצית פסוקים א-טו כדלהלן:

לפי הסדר שנקבע על פי ה', היה כל אדם מישראל יושב במקומו כל השנה ואך בחגים היה עולה לרגל לבית המקדש. אבל לא היה איסור שאדם יעבור ממקום למקום. בכל זאת, לא מצאנו בתנ"ך אנשים נודדים. אפשר שהיו והנביא לא כתב עליהם, מפני שהוא איננו כותב את כל המאורעות. אנו מוצאים אך שני לוויים נודדים: הלוי שהיה לכהן למיכה והלוי בעל הפלגש שנכתב עליה כאן. וכן אנו מוצאים בפרשה זו איש מאפרים גר בין בני בנימין.

ללוויים לא ניתנה נחלה. היה להם רק ערים עם בתים לגור בהם. הם התפרנסו מן המעשרות שנתנו להם. היו לוויים שלא מצאו חן בעיני בעלי התבואה והם לא קיבלו מספיק מעשרות.